

KAPITTEL 14

Humanistisk og ateistisk humor: Om humor hos (og om) livssynshumanister og ateister

Benjamin Eriksen

Bekkevoll ungdomsskole, Molde, medlem av Human-Etisk Forbund

Didrik Søderlind

Human-Etisk Forbund

Abstract: In this chapter, we wanted to examine aspects of atheist and Humanist comedy and humor, as these genres have been plagued with a superior attitude and an exclusionary nature. While criticism of religion and iconoclasm have been a hallmark of atheism and Humanism since time immemorial, the relatively new addition of condescending and belittling humor has caused rifts between believers and non-believers in recent years. We examined this trend by looking at the defining characteristics of representative humor and comedy that appear in atheist and Humanist circles and juxtaposing these with the defining characteristics of humor in general and observing what these discrepancies mean. While blasphemous and taboo humor have long been commonplace, intentionally ridiculing or belittling a group of people for the sole purpose of garnering laughs does not conform to the Humanist ideal of upholding human dignity, so this would be an important question to resolve. For the purposes of this inquiry, we decided to identify the defining features of good atheist/Humanist comedy and see how these correspond to what can be construed as ill-intentioned comedy. We also examined stereotypes and prejudices among atheists and Humanists with the express purpose of using these to establish a humoristic baseline for these cultures to identify with.

Keywords: atheist, Humanist, comedy, prejudice, stereotype

Sitering av dette kapitlet: Eriksen, B. & Søderlind, D. (2019). Humanistisk og ateistisk humor: Om humor hos (og om) livssynshumanister og ateister. I P. K. Botvar, A. K. Gresaker & O. Hovdelien (red.), *Ingen spøk: En studie av religion og humor* (s. 275–292). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.69.ch14>.

Lisens: CC BY 4.0

Innledning

I denne teksten ønsker vi å rette et kritisk søkelys på ateistisk og humanistisk humor. Særlig opptatt er vi av den typen humor som brukes for å latterliggjøre religiøse mennesker, og som vi er redde for at mest er egnet til å skape større avstand mellom ikke-troende og troende mennesker. I stedet forsøker vi å finne en ateistisk og humanistisk humor som driver gjøn med sitt eget livssyn og menneskene som har det.

Først en liten begrepsavklaring: Med «humanister» mener vi mennesker som enten er uinteressert i eller avviser tro på Gud(er), og mener at etikk og moral kan (eller bør) ta utgangspunkt i mennesket selv. Dette livssynet betegnes i internasjonal språkbruk som humanisme.

Det finnes også en lang tradisjon for kristen humanisme, og det finnes humanistiske strømninger innen andre religioner, men disse er andre fenomener enn de vi diskuterer her. I USA brukes begrepet «secular Humanism» for å avgrense humanismen mot religiøse humanismer, men denne språklige konstruksjonen er knapt i bruk i Norge. «Livssynhumanisme» kan dog fylle litt av den samme funksjonen.

I Norge representeres dette livssynet først og fremst av Human-Etisk Forbund, der begge vi som skriver denne teksten, er medlemmer. Det vil imidlertid være mange nordmenn med et humanistisk livssyn som ikke er medlem her.

For å gjøre det hele enda litt mer komplisert er det (kanskje spesielt i USA) mange ikke-troende mennesker som heller kaller seg selv ateister. Disse vil likevel gjerne dele humanisters tanker om behov for moral og etikk tross manglende religion å forankre dette i, og er dermed i praksis humanister.

Vi vil derfor veksle litt mellom å bruke humanist og ateist i denne artikkelen, avhengig av kontekst. Men de to ordene betyr omtrent det samme i denne sammenhengen.

Et humoristisk bakteppe

En vanlig fordom om humanister og ateister er at de er kjedelige, tørre, humørløse mennesker. Mennesker med en personlighet like traust og jordnært som livssynet deres, tuftet på rutepapir og reagensrør som det er.

Jo da, det fins slike humanister. Det ville vært meningsløst å nekte for det, for du har formodentlig truffet noen. Men tørrpinner fins i alle livssyn. Det er ikke bare munstrasjonsråd i din lokale menighet heller.

Dessuten har flere av historiens mest kjent humorister vært humanister. En av dem er Douglas Adams (1952–2001). Adams er mest kjent for bokserien *The Hitchhiker's Guide to the Galaxy*¹, som siden den kom (først som hørespill på BBC) i 1978, har vært en hjørnestein i britisk – og dermed internasjonal – humor (Adams, 1979).

Hitchhiker's Guide er en humoristisk science fiction-fabel som gradvis blir en slags detektivfortelling der hovedpersonene går Gud etter i sømmene. Dette gjenspeilet nok Adams' egen livssynssituasjon. Adams hadde blitt oppdratt anglikansk og ble gjort til agnostiker av en gatepredikant (noe som beviser hvor viktige gatepredikanter kan være). I den fjerde boken i serien, *So Long, and Thanks for All the Fish*² får vi intet ringere enn «Guds Siste Beskjed Til Menneskeheten». Beskjeden er en unnskyldning for at universet har vist seg å være en flau fadese.

Adams parodierte også kosmologiske gudsbevis ved å sammenligne apologeten med en vannpytt som våknet en morgen og spurte seg selv om det ikke var noe mer enn et sammentreff at han eksisterte i et hull i bakken som passet ham så perfekt som det gjorde.

En annen kjent humanistisk humorist er Terry Pratchett (1948–2015). Pratchetts eviglange bokserie om fantasiverdenen Discworld er en blanding av Tolkien og Monty Python, en humoristisk heksegryte av magi, mytologi og monstre. Pratchett selv anla et trollmann-image med bredbremmede hatter og lange frakker. Samtidig var han en såkalt «distinguished supporter» av Human-Etisk Forbunds britiske søsterorganisasjon Humanists UK, og æresmedlem i National Secular Society.

I Pratchetts bøker om Discworld møter vi Dorfl³ (Pratchett, 1996). Dorfl er en golem; en magisk skapning laget av leire. Dorfl er selverklært ateist, noe som er en bragd i en verden der gudene *rent objektivt* finnes.

Men selv om Douglas Adams og Terry Pratchett tilbakeviser fordømmen om at humanister er humørløse, er de to storselgende eksentrikerne

1 *The Hitchhiker's Guide to the Galaxy*, Pan Books, 1979.

2 *So Long, and Thanks for All the Fish*, Pan Books, 1984.

3 *Feet of Clay*, Doubleday, 1996.

neppe representative for noe som helst. Men de er viktige ikke bare fordi de er kjente humanistiske humorister, men også fordi mange humanister vil ha en bok eller tyve av dem i hylla.

Humor som maktkritikk

Den moderne livssynshumanismen har til en viss grad har vært en kjempende bevegelse. Mange humanister ser på seg selv som en slags frihetskjemper som utfordrer mektige, undertrykkende religiøse strukturer både i samfunnet og i menneskers hoder. Når man kjemper en slik kamp, blir humor fort en del av arsenalet.

Humanistisk humor bærer nok en del preg av dette. Et utslag er at når humanister bruker sosiale medier som Facebook, oppdager du gjerne fort at det er nettopp humanister de er, ved at de sprer såkalte «memer» (bilder med en kort og slagferdig tekst) med sitater fra kjente komikere som Ricky Gervais, Stephen Fry og Dag Sørås.

Memene har ofte det til felles at de inneholder vittigheter på bekostning av religion og religiøse mennesker. De peker på at religiøse tekster kan inneholde selvmotsigelser, at religiøse mennesker gjør dumme og slemme ting. Vitser som går ut på at religiøse mennesker er lettlurte, blir noen ganger ufrivillig morsomme, siden humanister ikke alltid er så gode på å sjekke fakta som de burde være⁴ (Søderlind, 2018).

Selv om disse memene selvfølgelig er nyskapninger, skapt av og for sosiale medier, er de egentlig bare en forlengelse av en lang tradisjon for religionskritisk humor. Få ting avkler makten mer effektivt enn humor, og humanister ser gjerne religion som maktstrukturer som bør utfordres.

Noe det dessverre er mindre av i humanistiske miljøer er humor som driver gjøn med humanister eller humanisme.

Selvkritisk humor?

I religiøse miljøer er humor som driver gjøn med sin egen gruppen velkjent. Et klassisk eksempel er den muslimske verdens gamle skjemtehistorier om Mulla Nasruddin, en halvmytisk skikkelse fra 1200-tallet som

---

4 <https://fritanke.no/kommentar/lik-del-og-villed/19.10737>

er kjent fra utallige vitser og skrøner. Et moderne eksempel er kristne nettstedet som Ship of Fools⁵ (Jenkins et al., 1998) og The Babylon Bee⁶ (Babylon Bee, 2016), som hovedsakelig driver gjøn med kristne miljøer. Vinneren er dog utvilsomt jødene, som med sine vitser som ofte sparker innover, og sannsynligvis har livssynsverdenens beste humorkultur.

At humanister mangler en slik kultur for å drive gjøn med seg selv og sine egne, kan det tenkes flere årsaker til. Den viktigste er nok det som ble skissert tidligere, at humanister ofte ser på humor som et våpen i livssynskampen. Og våpen retter man som kjent helst ikke mot seg selv eller sine kampfeller.

En annen grunn er at humor ofte baseres på overskridelse, og et livssyn uten noe begrep om det «hellige» eller dogmer blir vanskeligere å latterliggjøre. Humanister har så klart også ting som kan regnes som læresetninger, men de er ikke hevet over kritikk, og dessuten er det ganske så jordnære greier: «Humanister anser demokrati, rettsstat og menneskerettigheter for å være grunnleggende, rasjonelt begrunnede verdier»⁷ (Nordisk Humanistmanifest, 2016). Dermed blir det lettere å finne ting å drive gjøn med i en katolsk messe enn i et møte i Human-Etisk Forbund.

En annen grunn til mangelen på bra humanistvitser er at bevegelsen er for liten til at andre mennesker har tatt seg bryet med å skjemte med den. Det er derfor mangel på bra vitser som man kan overta.

Dessuten er den moderne livssynshumanismen slik vi kjenner den i dag, et ungt fenomen. Der religionene gjerne har århundrer og årtusener på baken, oppsto den internasjonalt organiserte livssynshumanismen i etterkrigstiden. Kanskje selvvironisk humor er noe som vil komme sterkere etter som bevegelsen blir større, mer mangfoldig, mer moden?

Selv om humanismen som nevnt er en forholdsvis ung og liten bevegelse, med få uvanlige antrekk, høytidelige ritualer og annet man lett kan pirke borti, kan man selvfølgelig drive gjøn med den. For humanismen mangler ikke det som er grunnlaget for mye humor om religion: menneskelig dårskap. Humanister er neppe mer moralske eller rasjonelle enn religiøse mennesker.

5 www.shipoffools.com, opprettet 1998.

6 www.babylonbee.com, opprettet 2016.

7 <https://human.no/om-humanisme/nordisk-humanistmanifest-2016/>, hentet 25.09.18.

Netthumor om netthumor

At humanister er akk så menneskelige de også, er selvfølgelig noe folk legger merke til. Og den humoren humanister ikke lager om seg selv, sørger andre delvis for å levere. Spesielt i USA har det vært mye bra humor om gudløse mennesker de siste årene. Passende nok finner man mye av dette på nettet, og da spesielt i den satiriske avisen *The Onion*⁸ (*The Onion*, 1988), kjent for falske artikler som formidler dypere sannheter.

The Onion sparker i alle retninger, og har parodiert både religiøse og ateister. Sistnevnte får kanskje sitt pass best påskrevet i artikkelen med overskriften «Local Church Full Of Brainwashed Idiots Feeds Town's Poor Every Week»⁹ (*The Onion*, 2014).

I kjølvannet av *The Onion* har det kommet en viltvoksende flora av satiriske «nyhetsnettsider». Blant de mest relevante i livssynssammenheng er *The Babylon Bee*. Nettsiden er kristen, og driver stort sett gjøn med «sine egne», det være seg herlighets- eller liberalteologer, men har en gjennomgående god og morsom dekning av ateisme. Overskriften «Atheist Accepts Multiverse Theory Of Every Possible Universe Except Biblical One»¹⁰ gir en pekepinn på hva det går i.

En annen *The Onion*-inspirert nettavis er *The Hard Times* (*The Hard Times*, 2014)¹¹, som driver satire om punkmiljøet – et miljø der ateismen står sterkere enn i resten av den amerikanske befolkningen, og for mange nok nærmest er et dogme (glimrende parodierte i artikkelen «Amazing: Meet The Singular Punk Who Refuses to Conform to Religion» (*The Hard Times*, 2018)¹².

Brodden er dog mest mot religion, med overskrifter som «Youth Pastor Knows Someone Who Is Pretty Punk Rock, and His Name Is Jesus Christ»¹³

8 www.theonion.com, grunnlagt 1988, opphørte i fysisk format i 2013.

9 <https://local.theonion.com/local-church-full-of-brainwashed-idiots-feeds-town-s-po-1819575966>, hentet 25.09.18.

10 <https://babylonbee.com/news/atheist-accepts-multiverse-theory-every-possible-universe-except-biblical-one/>, hentet 25.09.18.

11 thehardtimes.net, opprettet 2014.

12 <https://thehardtimes.net/hardstyle/amazing-meet-the-singular-punk-who-refuses-to-conform-to-religion/>, hentet 25.09.18.

13 <https://thehardtimes.net/culture/youth-pastor-knows-someone-who-is-pretty-punk-rock-and-his-name-is-jesus-christ/>, hentet 25.09.18.

Internkritisk humanist- og ateisthumor er altså ikke helt ukjent. I latterliggjøringen av arrogant og aggressiv ateisme kan det dessuten være vanskelig å vite om avsenderen er religiøs eller selv er en gudløs som synes det er pinlig å havne i samme bås som folk som tror de har skjønt det meste bare fordi de ikke tror på Gud.

Om nakkeskjegg og hodeplagg

En gjenganger i denne humoren er den såkalte «fedora neckbeard»-stereotypen. En «fedora» betyr i denne sammenhengen en hatt med smal brem (at en fedora egentlig har *bred* brem, er en del av metahumoren om fenomenet). Den smale bremmen er lite flatterende for den omfangsrrike kroppen «fedora neckbeard»-stereotypen er velsignet med. (En ekte «fedora neckbeard» tilbringer all sin tid på internett, og hygiene, matvaner og trening havner et stykke ned på prioriteringslisten.)

«Neckbeard»-delen av navnet henspiller på den typen skjegg man får om man bare lar være å barbere seg en stund: uflidd, viltvoksende, gjerne pistrete siden nakkeskjeggets innehaver er for ung til å ha skikkelig skjeggvekst. «Looken» fullføres av en T-skjorte med et religionskritisk slagord.

«Nakkeskjegget», som vi kanskje kan kalle ham på norsk, mangler evne til å se seg selv utenfra. Om han ville se seg selv i speilet, hadde han oppdagat at han er et speilbilde av det han bekjemper: Han forakter misjonerende religioner, men sprer ustanselig ateistiske memer. Han mener religion er undertrykkende, men er ikke fremmed for å forby religiøse praksiser. Han snakker om at han har frigjort seg fra religionen, men snakker ikke om annet enn nettopp religion.

Dawkens vs. Dawkins

Samme hvor ateistisk nakkeskjegget betyr at han er, har han en tendens til å forgude Richard Dawkins. Derfor er det passende at en av de beste parodiene på ateisme som er laget, er twitterkontoen «Richard Dawkens» (@richarddawkens). Kontoen ser til forveksling lik ut til den til Richard

Dawkins (@richarddawkins), men den ene bokstavens navneforskjell utgjør en verden av forskjell.

Richard Dawkins er en av verdens mest kjente evolusjonsbiologer, og har levert tunge bidrag til sitt fagfelt. Mest kjent er han kanskje for boken *The Selfish Gene* (Dawkins, 1976)¹⁴. I 2006 lanserte Dawkins boken *The God Delusion*¹⁵ (norsk tittel *Gud – en vrangforestilling*¹⁶ (Dawkins, 2007)) som raskt ble en sensasjon. Det har den også fortsatt å være: Bokens engelske utgave anslås å ha solgt til tre millioner eksemplarer, og den er oversatt til 35 språk.

The God Delusion gjorde Dawkins til en ateistisk superstjerne, og den mest kjente av de såkalte «nyateistene», som fikk ateistisk religionskritikk opp på toppen av dagsordenen og bestselgerlistene. Dawkins er ikke bare verdens mest kjente ateist, men også tett knyttet til humanistbevegelsen, og æres-vicepresident i Humanists UK (tidligere British Humanist Association).

Dawkins er også en ivrig twitter-bruker, men det er noe ved twitter-formatet som gjør at selv mange som ellers er enige med ham, mener det får frem det verste i ham. Spesielt galt går det når Dawkins tweeter om følsomme temaer der hans bruk av det han oppfatter som logisk og rasjonell argumentasjon, får ham til å fremstå nesten umenneskelig.

En spesielt ille episode skjedde 20. august 2014. Dawkins debatterte et svært følsomt tema, fosterdiagnostikk. En kvinne skrev at hun var usikker på om hun ville båret frem et barn med Downs syndrom, og de fleste som deltar i debatten, erkjenner at det fins mange dilemmaer og gråsoner. Dawkins var ikke blant disse. «Abort it and try again. It would be immoral to bring it into the world if you have the choice» (Dawkins, Twitter, 2014)¹⁷, skrev han på Twitter.

Reaksjonene lot ikke vente på seg, og noen av de sterkeste kom fra hans egne. «Humanistbevegelsen, som jeg som ansatt i Human-Etisk Forbund er del av, bør kutte båndene til Dawkins, før den blir trukket ned i den

¹⁴ *The Selfish Gene*, Oxford University Press, 1976.

¹⁵ *The God Delusion*, Bantam Books, 2006.

¹⁶ *Gud – En Vrangforestilling*, Monstro Bok 2007. Oversatt til norsk av Finn B. Larsen og Ingrid Sande Larsen.

¹⁷ <https://twitter.com/RichardDawkins/status/502106262088466432>, hentet 25.09.18.

umoralske søla han tydeligvis trives godt i» skrev Arnfinn Pettersen, rådgiver i Human-Etisk Forbund i et blogginnlegg (Humanister bør bryte med Richard Dawkins, 2014)¹⁸.

Dawkins beklaget senere, men tweeten om at det ville være umoralsk å føde et barn med Downs er del av et mønster der han behandler følsomme temaer som rasisme og seksuelle overgrep med fintfølelse på nivå med en okse i et glassmagasin. Dette har hatt kostnader.

I april 2013 toppet Dawkins det britiske tidsskriftet *Prospect Magazine*s kåring av verdens viktigste tenkere. Året etter hadde han falt helt ut av topp 50-lista, og for å gjøre saken enda mer pinlig for ateismen havnet den da ferske Pave Frans på femteplass (Pope Francis Makes Prospect's Top 50 World Thinkers, u.d.)¹⁹.

Ikke slik å forstå at Dawkins gjorde det dårlig i *alle* kåringer. Samme år som han falt ut av *Prospects* liste, havnet han på tredjeplass på avisa *The Guardian*s kåring av årets verste netttroll (Humanist, 2014)²⁰. Både *Prospect* og *Guardian* har forresten en liberal venstreside-identitet, som overlapper bra med humanismens kjernepublikum.

Dawkins' twitring inspirerte den australske skribenten Ben McLeay til å lage «Richard Dawkins» (McLeay, u.d.)²¹ en dag han kjedet seg på jobben. McLeay beskriver seg selv som ateist, og forteller at han tidligere fant Dawkins inspirerende, men etter hvert reagerte på Dawkins' arroganse og antifeministiske og antimuslimske retorikk.

«Jeg ville forklare for denne typen internett-ateist at selv om de sannsynligvis har rett, betyr ikke det nødvendigvis at de er smartere enn alle andre. Evangeliserende ateister (som jeg nok også var da jeg var tenåring) tror at de er logisk og retorisk overlegne, men de er ofte like godtroende, irrasjonelle og selvmotsigende som de religiøse menneskene de ser ned på», forklarer McLeay, som vi intervjuet over Twitter (oversettelsene er også våre).

18 https://morgenbladet.no/ideer/2014/humanister_bor_bryte_med_richard_dawkins, hentet 25.09.18.

19 <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/27/pope-francis-prospect-top-50-world-thinkers>, hentet 25.09.18.

20 <https://humanist.no/2014/11/dansen-gjennom-salatakeren/>, hentet 25.09.18.

21 <https://twitter.com/richarddawkins>, hentet 25.09.18.

Selv om McLeay er en dreven nettskribent, og er vant med sosiale medier (hans egen twitterkonto @thomasviolence har oppunder 50 000 følgere), var det ikke så enkelt å parodiere Dawkins som han hadde trodd.

Jeg tenkte at den beste måten å gjøre narr av hvor selvgod og nesten infantil han fremstår, var å bare prøve å høres ut som ham, bare litegrann mer latterlig. Pompøsiteten hans, sammen med hans 'jeg er en dannet britisk person'-måte å snakke på, burde i teorien gjøre ham veldig enkel å parodiere. Men Dawkins er også så snål at mange folk faktisk trodde at kontoen var hans.

McLeay trekker særlig frem den sålte «Honeygate», der Dawkins i dagevis klaget på at en krukke honning han fikk i gave fra en beundrer, ble tatt fra ham da han skulle ta et fly. Dawkins tweetet «Bin Laden har vunnet» (McLeay, Twitter, u.d.)²².

Denne typen oppførsel er vanskelig å parodiere, og da Dawkins ga seg løs på den 14 år gamle Ahmed Mohamed, som ble arrestert for å ha tatt med en elektrisk klokke han hadde laget selv på skolen. Mens store deler av offentligheten så hendelsen i lys av rasismedebatten (Mohamed kommer, som navnet antyder, fra en muslimsk familie), valgte Dawkins å sette fokus på noe annet: at 14-åringen hadde sagt at klokken var hans egen oppfinnelse (McLeay, u.d.)²³.

McLeay prøvde å parodiere Dawkins' oppførsel i saken («Trolls calling me 'obtuse' but surely this 2 month vendetta against a teenage boy who experienced racism proves I'm a very clever man» (McLeay B., Twitter, u.d.)²⁴, men ga etter hvert opp, brøt den fjerde veggen og spurte «oh come on what is the point of even having a parody account».

Parodikontoen er i dag innsøvnnet (den ble sist oppdatert i slutten av 2016).

Humanistisk humanisthumor

Flere eksempler på lignende selvkritisk humanisthumor har sprunget ut fra Human-Etisk Forbund. To eksempler peker seg ut.

22 <https://twitter.com/RichardDawkins/status/396956105869250561>, hentet 25.09.18.

23 <https://twitter.com/RichardDawkins/status/64553323356422656>, hentet 25.09.18.

24 <https://twitter.com/RichardDawkins/status/669640262927323136>, hentet 25.09.18.

I august 2003 publiserte forbundets medlemsblad *Fri Tanke* artikkelen «Fugletitterguide til humanister» (Søderlind, *Fugletitterguide for humanister*, 2003), signert Didrik Søderlind og med karikaturer av Svein Tveit. I denne kunne man lese om de mest stereotypiske eksemplene av humanister, som «ingeniørhumanisten», «prestehateren» og «raddishumanisten», og hva som gjorde dem (ufrivillig) morsomme.

Artikkelen ble hyppig delt av humanister over det ganske land, og det var nok mange som følte de fikk passet påskrevet. Den fremstår kanskje som noe tam, og ler heller med, snarere enn av, stereotypene. Dette virket nok i riktig hensikt, og viste humanister som feilbarlige, selvhøytidelige, ja, kort sagt like menneskelige som mennesker av andre overbevisninger.

Femten år senere ble det utgitt en fornyet utgave av denne (En ikke helt vitenskapelig guide til norske livssynshumanister, 2018), også i *Fri Tanke*, der arketyperne var noe oppdatert, og mer i tråd med tiden. For eksempel hadde «den alternative humanisten» (representativ for medlemmer med sans for krystaller, healing og lignende) blitt fjernet fra listen, siden denne gruppen forlot Human-Etisk Forbund under kampanjen Ingen liker å bli lurt i 2011, en kampanje for kritisk tenkning som ble tatt dårlig mot av alternativmiljøene.

Samtidig hadde nye typer kommet til, som for eksempel «transhumanisten», en fremtidshåpende nerdetype som ser for seg en fjern morgendag der hans kryogenisk nedfrosede hjerne vil tines opp når teknologien er i stand til å gi ham en ny og ung kropp.

Spesielt for fugletitterguiden, både i nytt og gammelt format, var at den skapte en presedens for å la seg underholde av sine egne snålheter. Man kan spørre seg om tiden var moden for en slik artikkel i 2003, men den fornyede utgaven i 2018 ble ønsket velkommen, og den vedlagte gallupen på siden viste at det kun var en liten minoritet (9,1 prosent pr. 25.09.18) som opplevde fugletitterguiden som spesielt negativ, og en marginalt større minoritet (15, 4 prosent per samme dato) som ikke kjente seg igjen overhodet.

Artiklene, i tillegg til å gi et interessant innblikk i humanismens ånd da de ble utgitt, viser også utviklingen i dette miljøet. Den endringen en såpass ung organisasjon som Human-Etisk Forbund har gjennomgått i denne femtenårsperioden er markant, ikke bare reelt, men også i form av

hva man tar seg frihet til å spøke med. Dette tilkjenner en bevegelse der humanistiske verdier også omfatter en sans for selvreflekterende humor og evne til ikke alltid å ta seg selv så alvorlig at humanisme blir en utelukkende gravalvorlig affære.

I 2014 brukte Didrik Søderlind, som i tillegg til jobben i Human-Etisk Forbund også var spaltist i den kristne dagsavisen *Vårt Land*, sin spalte til å lansere en vitsekonkurranse om mennesker med humanistisk livssyn (Le av meg!, 2014)²⁵. «Le av meg!» ba Søderlind, som uttalte til *Fri Tanke* at han i noe tid hadde vært gretten fordi ingen gjorde narr av humanister.

Konkurransen kulminerte med prisutdeling den 21.10.2014 og dommerpanelet besto av programleder og Turboneger-bassist Thomas Seltzer, Kristin Gunleiksrud Raaum, nestleder i Kirkerådet og leder for Norske Kirkeakademier, Sunniva Ferrada fra Human-Etisk Forbund, Warsan Ismail, muslim, student, blogger og spaltist Arnfinn Pettersen fra Human-Etisk Forbund og Morten Sjølli fra avisen *Vårt Land*.

Flere av dommerne uttrykte skuffelse over at selv vinnervitsen ikke tok skikkelig i, og at man savnet vitser med litt agg i. «Hvorfor kan ikke humanister skaffe seg jobb utenfor ring 1? Fordi at mennesket alltid skal være i sentrum». Det ble Marija Cabuskina som stakk av med førstepremien med denne vitsen.

Sett i sammenheng med livssynsklimaet i Norge fremstår vitsekonkurransen som nybrottsarbeid, siden man tradisjonelt har vært varsomme med å trå hverandre på tærne eller ytre seg kritisk overfor hverandre. Det er nettopp dette som gjør det nødvendig å bryte isen med humor, og at man må by litt på seg selv for å bidra til å smøre dialogen mellom livssynssamfunn.

Å snu ting på hodet

I fjerde episode av tredje sesong av TV-serien «That Mitchell and Webb Look» (David Mitchell og Robert Webb, først vist 2. juli 2009 på britiske TV-skjermer (That Mitchell and Webb Look, 2009)²⁶) stifter vi

25 <https://www.vl.no/meninger/le-av-meg-1.90776?paywall=true>, hentet 25.09.18.

26 <https://www.dailymotion.com/video/x6k3pi3>, hentet 25.09.18.

bekjentskap med noe som må være verdens første lykkelig desillusjonerte mann. Han har nemlig skåret opp en vannmelon der frøene inni former ordene «There is no God», og nyheten har gått som en løpeild over det ganske land.

Mennesker valfarter til mannens hus for å se melonen, og det lykkelige (?) sammentreffet som har produsert en melon med et slikt budskap gjemt i seg. Det fiffige her er selvsagt «Den blinde urmaker»-argumentet, som sier at alt som eksisterer med noen grad av kompleksitet, må sies å være designet av en skaper. Så hvem skapte denne melonen? Sammentreffet virker for komplekst.

Dette er et filosofisk spørsmål det har blitt skrevet bøker om, til og med bøker med «Den blinde urmaker» i tittelen. Men hva skal man tro når man finner et budskap som avviser designerens eksistens? Her blir seeren bedt om å sette til side dette spørsmålet og heller observere hvordan de ikke-troende bruker hendelsen til å understøtte en påstand om Guds ikke-eksistens.

For å illustrere denne vendingen benyttes et intervju med den anglikanske presten Steven Murray (gestaltet av David Mitchell), som i overbærende og nedlatende ordelag maner til besinnelse, og understreker at dette ikke representerer noen statistisk anomali eller i det hele tatt kan sies å være et bevis for noe som helst.

Det er nettopp dette ateister gjerne gjør hver gang en religiøs person ser et bilde av en religiøs figur eller et ikonisk bilde i en steinformasjon, en skive ristet brød eller skyformasjoner. Det er nettopp denne nedlatende holdningen som blir det morsomme i sketsjen, fordi presten tar seg selv i å fremstå som vitenskapelig og fornuftig, noe han vet han ikke bør gjøre. Dette er en argumentasjonsfeil som på fint kalles «tu quoque», eller «dum kan du værre sjøl» på barnehagisk. Altså at man anklager motparten for noe man selv gjør seg skyldig i.

Dette blir en nærmest sublim sammenligning til naturvitenskapelig anlagte ateister som i en belærende tone spotter og håner troendes søken etter gudsbevis. Å se tilsynelatende designede figurer i naturen kalles også «pareidolia», og har i mange år blitt gjort narr av i ateistiske kretser. Dersom situasjonen snus på hodet, vil ateister og religiøse også bytte plass? Her er det ikke den religiøses krampaktige omfavnelser av søkte

gudsbevis som blir det morsomme, men den menneskelige tendensen til å ta alle bevis til inntekt for sine egne argumenter.

Dette er stor ateistisk humor, der man tør å gjøre narr av egne fakter og egenskaper, slik at man ikke tar seg selv så alvorlig.

Blasfemi mot pytoner?

Et annet tilfelle av å snu situasjonen på hodet så dagens lys i Storbritannia i november 1979, i kjølvannet av den kontroversielle komedien *Life of Brian* (Atkinson, u.d.)²⁷, som satt sinn i kok verden over. Filmen ble kontroversiell fordi den angivelig latterliggjorde hendelsene i Det nye testamente, og det dempet nok ingen at Monty Python selv stilte i intervjuer der de på irriterende vis fremstod som uskyldige og tidvis arrogante i møtet med geistlige som protesterte. I Norge ble *Life of Brian* en stund forbudt, noe som gjorde at den ble markedsført i Sverige som «filmen som är så rolig att den är förbjuden i Norge».

På britiske TV-skjermer rullet det på denne tiden et komedieprogram ved navn «Not The Nine O'Clock News», med Rowan Atkinson, Pamela Hutchinson, Griff Rhys-Jones og Mel Smith på plakaten. I en parodi på *Life of Brian*-debatten laget de fire en sketsj der en anglikansk prest hadde laget en film som lignet litt for mye på livshistorien til John Cleese, en av de mest kjente medlemmene av Monty Python (Atkinson, u.d.)²⁸. Filmen skulle ha et kristent budskap, men for å gjøre narr av Monty Python hadde man altså inkludert biografiske detaljer fra livet til Cleese for å latterliggjøre fanskaren til den populære komedietruppen.

I sketsjen deltok den selvgode og arrogante presten som spilte uskyldig i å parodierte Monty Python, og Mel Smith var en rasende Monty Python-fan som ville stoppe filmen fordi den gjorde narr av fanskarenes frelser (figuren «Jesus Christ» hadde sågar samme forbokstaver som John Cleese!) Her er det nok en gang rollebyttet som blir det morsomme, fordi man uten å angripe religion eller livssyn for øvrig viser at det er noe arrogant og bedrevitende over hissige ateister.

²⁷ *Life of Brian*, Python (Monty) Pictures, 1979.

²⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=asUyK6JWt9U>, hentet 25.09.18.

Uansett livssyn er man nødt til å kunne le av skråsikre mennesker, og sette søkelys på hvordan de opptrer nettopp hos sine meningsfeller. Det er da man kan skape en humoristisk opplevelse på egen bekostning, og derigjennom bidra til å senke konfliktnivået mellom sitt eget livssyn og andres, ved å stille seg laglig til for hugg.

Formålet er ikke å få mennesker til å endre sitt syn på De Store Spørsmålene eller å endre livssyn, men snarere å sette i fokus at vi alle sitter med de samme menneskelige reaksjonene og grunnleggende holdningene. Dette går imot den relativt utbredte eksepsjonalismen i ateistiske kretser, der man fort kan tenke nedlatende om troende fordi de ikke innser det åpenbare i at det ikke finnes noen gud. Da graver man i realiteten skyttergraver, og plasserer seg selv i en etter egen overbevisning overlegen posisjon. Hvis man ser bort ifra sannhetsgehalten i en slik holdning, oppdager man relativt fort at aggressivt påståelige holdninger ikke bidrar til å åpne for dialog eller forståelse.

Selvkritisk blikk på selvkritisk humanisthumor

Freud (1905)²⁹ indikerte to kjerneelementer i vitsen: smerte og avstand. For at en vits skal ha humoristisk kraft, må den inneholde et element av smerte som må være omvendt proporsjonal med avstanden til den. Hvis du får et kutt i fingeren, er det en tragedie. Hvis en annen person faller ned et kumlokk og brekker begge bena, er det en komedie. Humor er brutale greier.

Komedie, og da gjerne standup-komedie, baserer seg i stor grad på å finne hverdagslige hendelser som vi alle kan kjenne oss igjen i, og etablere et referansepunkt med publikum, for deretter å mane frem smerte, ydmykelse eller skam. Du skal lide litt av en vits, kanskje i empati med offeret for vitsen.

Ateistisk humor har ofte skilt seg fra god humor ved aktivt å påføre offeret, som gjerne har vært religion eller de religiøse, ydmykelse og fornærelse. Da fremstår man mindre som en vitseforteller og mer som en bølge. Opp gjennom menneskehetens historie har det vært mange som

---

29 «Der Witz und seine Beziehung zum Unbewußten», Sigmund Freud, F. Deuticke, 1905.

har beklaget seg over hvor brutal humoren har blitt, uten at en dermed har måttet kalle humorister for bøller. Grunnen er at humoristene ofte har brukt brutal humor for å gi seg selv et sleivspark eller leke med publikums forventninger.

Et spørsmål som bør stilles, i tråd med humanismens ideal om selvkritikk og selvrefleksjon, er om vårt selvkritiske blikk på humanistisk humor kan bli en slags intern posisjonering. Om en selvironisk humanisme, med det overskuddet som skal til for å leke med livssynet og se det utenfra, er noe som indirekte blir en dom over dem som ikke har utviklet en slik. Det vil i så fall ramme begge forfatterne av denne teksten, som begge er så privilegerte at vi kan drive med livssyn i arbeidstiden.

Det er heller ikke til å stikke under stol at en del mennesker som finner veien til organisert humanisme, har personlige historier med religion som ikke nødvendigvis er hyggelige. Man kan ha møtt undertrykkelse eller fordømmelse fra religiøse autoriteter i sine omgivelser. Eller man kan selv ha vært en troende som har gått gjennom en bruddprosess; dersom man forlater et religiøst miljø mister man ikke bare det som skulle vært livsmeningen, men også venner og familie.

Å kreve av slike mennesker at de skal være i stand til å se humoristisk på sin egen situasjon, kan kanskje være litt mye forlangt.

Den organiserte humanismen er en ung bevegelse, og det humanistiske livssynet ligger til en viss grad enda i støpeskjeen. Og selv om mange humanister instinktivt (og kanskje refleksivt) vil motsette seg enhver sammenligning mellom humanisme og religion, er det vanskelig å ikke se for seg at humanismen etter hvert også vil utvikle mer humor.

Vi som har skrevet denne artikkelen håper i alle fall på det. Og vi gleder oss.

Referanser

Adams, D. (1979). *The hitchhiker's guide to the galaxy*. Pan Books.

Adams, D. (1984). *So long, and thanks for all the fish*. Pan Books.

Atheist Accepts Multiverse Theory Of Every Possible Universe Except Biblical One.

(2017). Hentet fra Babylon Bee: <https://babylonbee.com/news/atheist-accepts-multiverse-theory-every-possible-universe-except-biblical-one/>

- Atkinson, H. R.-J. (u.d.). *Not the nine o'clock news*. Hentet fra YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=asUyK6JWt9U>
- Babylon Bee*. (2016). Hentet fra www.babylonbee.com
- Dawkins, R. (1976). *The selfish gene*. Oxford University Press.
- Dawkins, R. (2006). *The God delusion*. Bantam Books.
- Dawkins, R. (2007). *Gud – en vrangforestilling*. Monstro Bok.
- Dawkins, R. (2014, august 20). *Twitter*. Hentet fra <https://twitter.com/RichardDawkins/status/502106262088466432>
- En ikke helt vitenskapelig guide til norske livssynshumanister (2018). Hentet fra *Fri Tanke*: <https://fritanke.no/kommentar/en-ikke-helt-vitenskapelig-guide-til-norske-livssynshumanister/19.10895>
- Freud, S. (1905). *Der Witz und seine Beziehung zum Unbewußten*. F. Deuticke.
- The Hard Times*: <https://thehardtimes.net/hardstyle/amazing-meet-the-singular-punk-who-refuses-to-conform-to-religion/>, hentet 25.09.18
- Humanist (2014). <https://humanist.no/2014/11/dansen-gjennom-salatakeren/>
- Humanister bør bryte med Richard Dawkins. (2014). Hentet fra *Morgenbladet*: https://morgenbladet.no/ideer/2014/humanister_bor_bryte_med_richard_dawkins
- Jenkins, Simon et al. (1998). *Ship Of Fools*. Hentet fra www.shipoffools.com
- Le av meg! (2014). Hentet fra *Vårt Land*: <https://www.vl.no/meninger/le-av-meg-1.90776?paywall=true>,
- McLeay. (u.d.). Hentet fra Twitter: <https://twitter.com/RichardDawkins/status/645533233556422656>
- McLeay, B. (u.d.). Hentet fra Twitter: <https://twitter.com/richarddawkins>
- McLeay, B. (u.d.). Hentet fra Twitter: <https://twitter.com/RichardDawkins/status/396956105869250561>
- McLeay, B. (u.d.). Hentet fra Twitter: <https://twitter.com/RichardDawkins/status/669640262927323136>,
- Nordisk Humanistmanifest (2016). Hentet fra <https://human.no/om-humanisme/nordisk-humanistmanifest-2016/>.
- Pope Francis Makes Prospect's Top 50 World Thinkers (u.d.). Hentet fra *The Guardian*: <https://www.theguardian.com/world/2014/mar/27/pope-francis-prospect-top-50-world-thinkers>
- Pratchett, T. (1996). *Feet of clay*. Doubleday.
- Søderlind, D. (2003). Fugletitterguide for humanister. Hentet fra *Fri Tanke*: https://fritanke.no/index.php?page=vis_nyhet&NyhetID=10751
- Søderlind, D. (2018). "Lik, del og villed". Hentet fra *Fri Tanke*: <https://fritanke.no/kommentar/lik-del-og-villed/19.10737>
- That Mitchell and Webb Look (2009, juli 2.). Hentet fra *Daily Motion*: <https://www.dailymotion.com/video/x6k3pi3>

The Onion. (1988). Hentet fra www.theonion.com

The Onion. (2014). Hentet fra Local Church Full of Idiots Feeds Town's Poor Every Week: <https://local.theonion.com/local-church-full-of-brainwashed-idiots-feeds-town-s-po-1819575966>

Youth Pastor Knows Someone Who Is Pretty Punk Rock and His Name Is Jesus Christ (2018). Hentet fra *The Hard Times*: <https://thehardtimes.net/culture/youth-pastor-knows-someone-who-is-pretty-punk-rock-and-his-name-is-jesus-christ/>